

5. Винниченко В. Вибрані твори / Володимир Винниченко; упорядкування текстів та передмова О. М. Савченко. – Харків: Видавництво «Ранок», 2009. – 352 с.
6. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 298 с.
7. Керлот Х. Словарик символів / Х. Керлот. – М.: REEL-book, 1994. – 608 с.
8. Кравцов С. В. Цветовое зрение. / С. В. Кравцов. – М.: Просвещение, 1951. – 250 с.
9. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові / А. П. Критенко // Славістичний збірник. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 97–111.
10. Кучеренко Л. Кольоративи як стилістична категорія в мовотворчості В. Винниченка [Електронний ресурс] / Л. Кучеренко, І. Назаренко // Вісник Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 1. – С. 56–60. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/629.pdf>
11. Серов Н. В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология [Електронний ресурс] / Н. В. Серов. – Санкт-Петербург: Речь, 2003 – 672 с. – Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001028/index.shtml>
12. Словник української мови : В 11–ти томах. / [ред. кол. І. Білодід та ін]. Т. I. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – С. 181; 201.
13. Энциклопедия символов. – М.: Издательство АСТ; Харьков: Торсинг, 2003. – 591 с.
14. Шемякин Ф. Н. К вопросу о соотношении слова и наглядного образа (цвет и названия) / Ф. Н. Шемякин // Изд. АН РСФСР, 1960. – Вып. 113. – С. 113–151.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лариса Гуцул – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лексична семантика, колористичні ад'єктиви у тканині художнього тексту, акцентологія ономастичної лексики, відтопонімний словотвір.

УДК 82.091

ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ СУСІДСЬКОЇ СВАРКИ У ТВОРАХ МАРКА ТВЕНА ТА І.НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКОГО

Ольга ДОЛГУШЕВА (Кіровоград, Україна)

Стаття присвячена розкриттю шляхів художньої презентації сусідської сварки в прозових творах Марка Твена та І.С.Нечуй-Левицького. Автором робиться висновок про національну самобутність комічного та типологічну подібність (а відтак і відмінність) малюнку сусідської ворожнечі в обох письменників.

Ключові слова: конфлікт, сусідська сварка, художня презентація, гумористичний ефект, комічна тропіка, сатира.

The paper considers fictional presentation of the neighbors' quarrels in emotive prose texts by Mark Twain and I.S. Nechui-Levytskyi. It is stated that the poetic vision of this type of quarrel is typologically similar and reflects the national peculiarities of the comic with both writers.

Key words: conflict, neighbors' quarrel, poetic presentation, humour and satire, comic trope.

Із самого початку свого розвитку суспільне життя та взаємодія між членами громади позначені різного роду непорозуміннями, адже людина за своєю природою – істота парадоксальна, сповнена протиріч [3:55, 108, 140]. Тим гостріше в процесі взаємодії між індивідами даються взнаки інтереси, наміри й прагнення взаємодіючих сторін, які часто не співпадають, є протилежними, що зрештою призводить до суперечки чи сварки – обов'язкових наслідків «задоволення різнополюсних інтенцій, що нерідко супроводжуються агресивністю у стосунках та поведінці опонентів» [31:21-22; 9: 60].

За В.І. Андреєвим, будь-який конфлікт виникає через неузгодження не лише матеріальних прагнень та шляхів їх досягнення, а й через розбіжність оцінок, поглядів, ціннісних орієнтацій, інтерпретації інформації, емоційно-психічних станів тощо [1:72].

Останні відіграють дуже важливу суттєву роль, оскільки завдяки емоційному напруженню, афектації конфлікт має тенденцію перетворюватися на сварку. Часто таке непорозуміння має довготривалий характер, прояви якого можуть бути найрізноманітніші – від відсутності довіри опонентів один до одного та уникнення будь-яких контактів до навмисного заподіяння шкоди чи заниження самооцінки суперника [22:119-120].

Водночас сварка актуалізує національно-культурницьке підґрунтя середовища, де вона викникла. Окрім універсальних психологічних та загальнолюдських спонук, сварка (як засіб з'ясування стосунків і обстоювання власних інтересів) особливо притаманна націям з акцентованою індивідуалістичністю, прагненням до свободи. Саме такими є українська та американська спільноти, де згадані властивості, які формувалися і зміцнювалися упродовж всієї історії народів, «сполучуються з надзвичайно високою експресивністю, котра генерує особливу “вибуховість” та емоційність їхніх колізій» [9:61].

Звісно, феномен сварки не оминули й митці художнього слова, адже саме в такому контексті конфлікт стає не лише зasadничим принципом розвитку сюжету, але й є засобом портретизації персонажів [17].

У художній прозі Марка Твена та І.С.Нечуй-Левицького сварка набуває самобутнього комічного звучання, чим обидва автори естетизують міжособистісні стосунки у світлі національних традицій світобачення й образотворення.

Як знато, творчість американського та українського письменників здобула надзвичайно широкого висвітлення у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві. Зокрема учени розглядали генезу комічного у творах І.С. Нечуя-Левицького, традиційно-українські чинники та спорідненість із західноєвропейськими та російськими літературними тенденціями й українським фольклором (Л.П. Федосов [30], Н.Є. Крутікова [16], О.І. Білецький [4], М.П. Тараненко [29], О.О. Чехівський [32], М.Я. Гольберг та Д.М. Кузик [6], І.А. Лісовий [19], Г.А. Кравець [15]), з українським фольклором (О.І. Дей [8], М.Х. Коцюбинська [14]). Не обішла увагу критиків і самобутність сатири й гумору нашого письменника (В.О. Омельченко [23], В.Т. Середа [27]), народницький та загальнолюдський зміст його творів (І.Ф. Приходько [25], Н.І. Зінченко [12]), психологічні й культурологічні аспекти творів автора (Т. Бобровська [5], Г. Могильницька [20], В.Ф. Погребенник [24]).

Більшість з дослідників творчості Твена схильна вважати письменника одним з власне американських авторів, у прозі котрого відбивається саме “національний”, “корінний” досвід (А.І. Старцев [28], Г.С. Ромм [26], Н.Н. Smith [42] та ін.). Відтак, комічне, яке посідає одне з провідних місць в літературній спадщині письменника, несе на собі відбиток цього досвіду, визначаючи самобутність художньої сміхової стихії в річищі фронтирно-західницького гротеску (З.В. Новицька [21], О.М. Зверев [11], З.Я. Лібман [18], Г. Іонкіс [10], С. Rourke [41], W. Blair [34], J.M. Cox [37], N. Yates [44], P. Covici [36], K.S. Lynn [38], F.R. Rogers [40] та ін.).

Жвава дискусія серед західних літературознавців розгорілася через “Пригоди Гекльберрі Фінна” Марка Твена в рамках модерністського прочитання (T.S. Elliot, J.M. Cox), теорії “читацького відгуку” (J. Lester, J. Kaplan, P. Henry, Sh.F. Fishkin, G. Brenner), новітньої гендерної критики (N.A. Walker, M. Jehlen, L. Fiedler, Chr. Looby) [43].

Не оминули фокус дослідницьких спостережень і такі прояви твенівського доробку, як образи простаків (О.О. Груздєва [7]), епістолярний дискурс (П.В.Балдічин [2]), травлогії (В.О. Шацькова [33]) тощо.

Утім більшість розвідок датується минулим століттям. Сучасна наука потребує нових підходів до розгляду літературного доробку Твена та Нечуй-Левицького. На сьогодні таким може стати порівняльне вивчення творів обох митців, що уможливить розкриття ще не з'ясованих аспектів поетики комічного в американського та українського письмовців. Саме цим і визначається **актуальність даної статті**.

Метою розвідки є висвітлити самобутність комічного у Марка Твена та І.С. Нечуя-Левицького через художню імплікацію сусідської сварки.

Об'єктом дослідження є прозові твори Марка Твена та І.Нечуй-Левицького. Предмет – національні літературно-художні особливості комічної презентації сусідської сварки.

Серед українців особливої етичної вагомості набув характер стосунків із сусідами, і як у будь-якому суспільному феномені вони виявляють свої протилежні властивості. На цьому і робить наголос І.С. Нечуй-Левицький: на контрасті одвічно української поетичності, деликатності, духовної і мовної краси спілкування та відверто приземленої стилістики комунікації між бабами Параскою і Палажкою створюється гумористичний ефект, якому митець надає неабиякої естетичної та етичної вагомості.

У випадку затяжного ворогування бабів Параски і Палажки надзвичайна емоційність інтенсифікується оціночними настановами суперниць однієї до одної. Недарма їхні монологи-обурення рясніють окличними реченнями: “*Господи милосердний! Або мене прийми до себе, або нехай вона згине!.. Хоч продавай хату і ґрунт та перебираїся на другий куток!*” – скаржиться “бідолашна” Параска. Її сусіда в одповідь обурюється: “*Не можна мені не те, що на селі вдергатись – не можна мені вже на світі жити. Люди добрі! благословіть мені скоропостижно вмерти!*”

Взаємні скарги, “безпідставні” упереджені наклепи, “разюча” критика повсякчасно супроводжують їхні стосунки. Це поглиблює негативну напруженість, а “вибуховий” тон спілкування, взаємовиключні думки й судження демонструють, за визначенням Е.Фромма, зміщений конфлікт, де опонентки сваряться скоріше з приводу іллюзорної проблеми, яка заміщує собою приховану істинну причину, або “хибний” конфлікт, джерелом якого є не об’єктивні причини, а певні сторонні фактори [13:26]. Тому для виникнення сварки між “конфліктогенними” особистостями достатньо найдрібнішого прецеденту.

З точки зору художньої презентації, подібна психологічно-емоційна налаштованість бабів обумовила їхнє вербалне вираження, звісно комічне. Адже обидві опонентки становлять

гумористичні постаті саме завдяки своєму “мовному етикету”, мовній “культурі”. Обидва монологи (“Не можна бабі Парасці вдергатись на селі”, “Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти”) рясніють комічною тропікою в річищі народної “живої” образності – дотепними уподібненнями і порівняннями на адресу суперниць (“*Ta тепер у неї голова лиса, неначе облизаний макогін!*”, “*<...> волоче по землі [запаску], неначе прибита гуска крила*” /Параска про Палажку/; “*Ta й гладка ж морда в Параски – як той здоровий гарбуз на бащані!*” /Палажка про Параску/).

На думку М. Коцюбинської, нечуєвська, в т. ч. і комічна тропіка, де переважають порівняння – “розгорнуті метафори”, уведені через порівняльні слова, випромінюють певну сталість образів, дещо неприродну описовість, статичність уподібнених елементів [14:69,87]. Однак, з таким твердженням важко погодитися, адже естетичний ідеал письменника був виплеканий романтичною стихією обожнення природи, уподобанням її краси, народними взірцями прекрасного. До того ж, за мовний зразок І. Нечуй-Левицький взяв, за його ж словами, “живу, рубану мову сільської баби”, – барвищу, невимушенну, гостру на дотепні уподібнення й гумор, а, відтак, природно-динамічну, жваву, дуже далеку від будь-якої статики. Особливої життєвості, самобутності, народно-романтичний, часом “знижений” малюнок “міжсімейної (сусідської) сварки” набуває завдяки народній “максималізації”, “категоричності” оцінок, суджень у витворенні “сварливої” тропіки, спертих на оригінальні українські концепції образотворення. Так, приміром, з народної міфології походить паралелізм-уподібнення Параскою Солов’їхи до відьминого родоводу. Дохристиянсько-“звіряча” символіка також виконує образотворчу роль в характеристиках сварливих бабів, що, зрештою, позначило одну з найяскравіших рис національної психології й уяви: в розпалі “війни” Параска блищиць на сусіду “вовчими” очима, та ж, в свою чергу, “делікатно” відзначила “величність” й “пиху” Параски дотепною паралеллю із “собакою у човні”.

Традиційним для “просторічної” поетики (жіночої) можна вважати і неввічливі етикетні формули у вигляді прокльонів, властивих марновірній свідомості ще язичницьких часів, лайок, звуконаслідувальних вигуків (“*попова сучко! На, цю-циу! гуджа! ксс, ксс!* *<...>, <...> нехай же чорти обсмажать на тім світі, як кабана, щоб не брехала на мене*”, “*<...> I цур тобі, і пек тобі, осина тобі на тебе і на твого батька <...>!*”), слів з фольклорно-етимологічною комічною конотацією (“*тріскала*”, замість “*їла*”, “*хръоп доверима*”, “*виперлась*”, замість “*вийшла*”, “*випріщає беньки*”, замість “*дивиться*” і т. ін.), які посилюють гумористичність оповідей та й самих оповідачок.

Довершує художню концепцію “сусідської сварки” гумористична модифікація традиційного українського потягу до мирного співжиття. Адже прощення, вибачення людині, яка виявила бажання помиритися, завжди стояло високо на щаблі загальнолюдських чеснот. Роблено-улеслива спроба сусідок помиритися, котра ними ж була визначена як “диво”, звертання бабів одна до одної на приязні, пестливі ймення, вимовлені вголос солодкаві привітання й пропозиції щодо припинення сварки відверто контрастують з “авторськими” ремарками про справжні сердечні наміри “одвічних суперниць”, які повною мірою проявилися у наступному епізоді із відвертим нехтуванням елементарної комунікативної культури та традиційними для їхніх взаємин поведінкових реакціях. У результаті – висновок: “*Помирились так, що миру не стало й до вечора <...>. Треба, щоб у лісі щось дуже велике здохло, щоб ми помирились*”.

Крім того, самобутність цього типу сварки у І. Левицького визначається фольклорною звичаєвістю, яка пронизує поетику її художньої презентації. Суб’єктивна подача обох монологів близька до театралізованої рольової гри з превалюючими атрибутами переважно гумористичної наратології, в емоційний темпоритм якої органічно вплітаються народні дотепи і практичні жарти (як, наприклад, в епізоді, коли Левадиха з Параскою скупали Палажку в криничній воді, що має під собою, крім розважального, глибоке культурно-світовидче підґрунття), релігійні й сільські прикмети та звичаї (“*Мабуть, то не Параска брала воду з криниці: то нагла смерть моя стояла коло криниці, бо мені разом світ замакітровися <...>*”), вертепні сценки (славнозвісний “легенъкий” дотик баби Параски дякові по голові кочергою) тощо. Тому й перетинання, взаємодоповнення мовного і соціокультурного аспектів тропу “сварки” утворює ефект несилуваної гумористичності, колористичної типізації персонажів, естетизації народного побуту й народної живої сільської мови.

Натомість у Марка Твена сусідська ворожнеча між Гренджерфордами та Шефердсонами розгортається в дусі шекспірівських Монтеккі й Капулетті (“Пригоди Гекльберрі Фінна”). Уже кілька поколінь цих родин ворогують; як наслідок – з обох сторін не обійшлося без серйозних втрат. Хоча одними з найтипівіших ознак американського характеру дослідники-американознавці визначають дружелюбне ставлення до людей, в т. ч. сусідів, формування миролюбних взаємин за принципом “чесної гри” (“fair play”) та непримітаннє американцям прагнення помсти [39:608; 35:31-32]. Водночас Генрі Стіл Коммейджер зауважує, що хоча американця не дуже легко спровокувати до сутички й “сварки” та війни взагалі, у випадку її

виникнення він битиметься як належить, особливо коли з його боку переслідуватиметься благородна мета [35:32].

Таке підґрунтя проглядається і в кількарічній “сварці” Шефердсонів й Гренджерфордів. Роль благородної мети з боку обох сімей “виконує” поняття честі, власне честі родової, обстоювання якої зумовлює взаємне протистояння. У родині Гренджерфордів панував дух квакерсько-пресвітеріанської релігії, недарма покійна дочка Еммелін широ “захоплювалася” некрологами та подвигами “душевних страждань”, що їх друкували у “Пресвітеріанському оглядачі”. Біблія, звичайно, займала місце настільної книги; вона постачала духовні чесноти й була джерелом морального й громадянського виховання. Чільне місце в родині належало й “Паломництву пілігримів”, “Промовам” Генрі Клея, “Медичному довідникові” доктора Ганна. Мистецькі твори, як і неопублікована поезія Еммелін, мали на собі відбиток “сентиментальної меланхолії” південно-американського гатунку.

Така витонченість інтер’єру і аури, що його оточувала, викликала у Гренджерфордів своєрідне піднесення, у споглядальника – відчуття провінційної імітації справжнього мистецтва й обожнення духовних і матеріальних цінностей. Переїхавши на Південь, родина прилаштувалася до тамтешніх норм і порядків, абсорбувала місцеву етикетність, церемоніальність, звикла й до утримання в домі прислужників-негрів.

Аристократичний клан Шефердсонів вирізнявся таким же багатством, величиністю та благородним родоводом. Однак шляхетність обох сімей не відвернула кривавого непорозуміння між ними, а, навпаки, стала своєрідним стимулом для ворожнечі.

Як і у разі сварки між нечуєвськими Кайдашенками, Параксою і Палажкою, ворогування між кланами у Твена має “прогресуючу” тенденцію, тобто продовжується навіть тоді, коли усунуто причини її виникнення, або останні просто втратили значущість для обох сторін, породжуючи, до того ж, негативні психологічні й психічні процеси у конфліктантів. Тож, розпочавшись тридцять років тому із судового позову (хоча тепер вже невідомо, хто був позивачем і з якої причини), міжсімейна неприязнь, посиlena родовою помстою за честь сім’ї, її гідність, міцно захопила обидва роди, не залишивши жодного шансу для примирення.

Загалом, серйозне протистояння в потрактуванні Марка Твена, подібно до нечуєвського, втрачає трагічне навантаження, що досягається, окрім іншого, літературною аллюзією на шекспірівських Ромео і Джульєтту: “локалізована”, “замериканізована” історія кохання Гарні Шефердсона й Софії Гренджерфорд, відлунює сатирою на місцеву мораль й етику. По-друге, в авторській презентації мотивування і вчинків опонентів у довготривалій “сварці”-війні помітні знов-таки сатиричні настрої, спрямовані на викриття дещо схиленої доктрини терпимості, вибачливості, індивідуалістичної непоступливості та почасти провінційної негнучкості поглядів. Бо саме акцентація, не без іронічного натяку на солодково-сентиментальну химерність природженої аристократичності містера Гренджерфорда (“*Col. Grangerford was a gentleman, you see. He was a gentleman all over; and so was his family. He was well born, as the saying is, and that's worth as much in a man as it is in a horse <...>*”), що є прозорою проекцією й на клан Шефердсонів, і ніби постає праведною спонукою до відстоювання честі роду. Шляхетне морально-релігійне виховання не узгоджується з методами і засобами розв’язання “чвар”, котра, як і випадку з героями І. Нечуя, навряд чи колись закінчиться миром. До того ж, християнський “мир з біжнім” контрастує з язичницькою “пометою”, що набрала статусу середньовічної “честі роду”. Все це огроноситься, висміюється, пародіюється Марком Твеном, котрий побачив у “сварці” двох аристократичних сімейств “позу”, “штучність”, “вигаданість”.

Тож малюнки “сусідської сварки” в художній прозі Марка Твена та І.Левицького постають типологічно схожими. Останнім крізь призму чвар імплікується український потяг до миру з біжнім, мирного співіснування (П.Юркевич, Г.Сковорода). Твен, в свою чергу, обстоює суто американський принцип “чесної гри”, особистісної честі, на які органічно накладається модифікація язичницької помсти.

Перспективи подальших досліджень бачаться нами у розкритті художньо-типологічних домінант інших аспектів прояву комічного у творах українського й американського авторів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев В.И. Конфликтология: Искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов / В. И. Андреев. – М.: Народное образование, 1995. – 127 с.
2. Балдицын П.В. Эпистолярный дискурс в творчестве Твена – от бытового письма и газетной корреспонденции к художественной литературе / Павел Вячеславович Балдицын // В творческой лаборатории журналиста. – М.: Университетская книга, 2010. – С. 169-183.
3. Бердяев Н.А. О назначении человека / Николай Александрович Бердяев. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
4. Білецький О.І. Іван Семенович Нечуй-Левицький (Нечуй) / Олександр Іванович Білецький // Зібрання праць: у 5 т. / Під ред. М.К.Гудзя та ін. – К.: Наукова думка, 1965. Т.2. – С.317-367.

5. Бобровська Т. Визначення рівня почуття комічного за допомогою психолого-літературознавчих тестів [Текст] : за матеріалами повісті І.Нечуя-Левицького "Кайдашева сім"я" / Т. Бобровська // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. – № 3. – С. 34-38.
6. Гольберг М.Я. І.С.Нечуй-Левицький і Байрон / М.Я. Гольберг, Д.М. Кузик // Українське літературознавство. – Львів: Вид-во львівського ун-ту, 1971. – Вип.12. – С.34-39.
7. Груздева Е.А. Эволюция образа простака в творчестве Марка Твена в контексте просветительской традиции: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 – «Литература народов стран зарубежья (литература США)» / Е. А. Груздева. – Казань, 2013. – 22 с.
8. Дей О.І. Вступна стаття / Олексій Іванович Дей // Нечуй-Левицький І.С. Народні пісні в записах Івана Нечуя-Левицького. – К.: Муз. Україна, 1985. – С. 3-16.
9. Долгушева О.В. “Родинна сварка” у творах І.Нечуя-Левицького у світлі конфліктології та культурології / О.В. Долгушева // Вісник Запорізького державного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки. – 2004. – № 2. – С. 60-65.
10. Йонкис Г. Марк Твен: путь от юмора к сатире [Електронний ресурс] / Грета Йонкис // Слово. – 2010. – № 66.– Режим доступу до журн.: <http://magazines.russ.ru/slovo/2010/66/ion.html> (23.01.2015).
11. Зверев А.М. О специфике смехового искусства у Марка Твена / А.М. Зверев // Марк Твен и его роль в развитии американской реалистической литературы / Под ред. Я.Н.Засурского. – М.: Наука, 1987. – С.133-156.
12. Зінченко Н.І. Проблема інтелігенції у творчості І. Нечуя-Левицького : дис. ... канд. фіол. наук. 10.01.02 / Наталія Іванівна Зінченко – К., 1994. – 191 с.
13. Конфлікти у сумісній діяльності [Текст] / Г. В. Ложкін [та ін.] ; АПН України, Ін-т психології. – К. : Сфера, 1997. – 95 с.
14. Коцюбинська М.Х. Образне слово в літературному творі. Питання теорії художніх тропів / Михайлина Хомівна Коцюбинська. – К.: В-во АН УРСР, 1960. – 188 с.
15. Кравець Г.А. Нечуй-Левицький і Тургенев / Г.А. Кравець // Українське літературознавство. – Львів: Вид-во львівського ун-ту, 1971. – Вип.13. – С.30-36.
16. Крутікова Н.Є. Творчість І.С.Нечуя-Левицького (Статті та матеріали) / Ніна Євгенівна Крутікова. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 248 с.
17. Куксова М.В. Поэтика скандала в малой русской прозе (на материале новеллистики М.Зощенко и Вяч. Шишкова [Електронний ресурс] / М.В. Куксова // Вестник Нижегородского университета им.В.И.Лобачевского – 2013. – №1 (2). – С.145-147. – Режим доступу до журн.: [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2013_1\(2\)/31.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2013_1(2)/31.pdf) (15.01.2015).
18. Лібман З.Я. Марк Твен. Життя і творчість / Захар Якович Лібман. – К.: Дніпро, 1977. – 143 с.
19. Лісовий І.Я. «Еллінський культурний тип» І.С.Нечуя-Левицького/ І.Я. Лісовий // Українське літературознавство. – Львів: Вид-во львівського ун-ту, 1976. – Вип.27. – С.103-108.
20. Могильницька Г. Люди на бездоріжжі: комедія про трагедію. До проблеми адекватного прочитання класики. І.Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» / Г. Могильницька // Українська мова як література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – № 12. – С. 106-122.
21. Новицька З.В. Традиции американского юмора XIX ст. и речевые средства комического у Марка Твена: автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук / З.В. Новицька. – М., 1962. – 27 с.
22. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Николай Николаевич Обозов.– К.: Либідь, 1990. – 192 с.
23. Омельченко В.І. Живописець слова. До 130-річчя від дня народження І.С.Нечуя-Левицького / Володимир Іванович Омельченко. – К.: Знання, 1968. – 48 с.
24. Погребенник В.Ф. Культурологічний набуток Івана Нечуя-Левицького / В.Ф.Погребенник // Визвольний шлях. – 2006. – Кн.7-8. – С. 186-191.
25. Приходько І.Ф. Українська ідея в творчості І. Нечуя-Левицького / Інна Федорівна Приходько. – Львів: Каменяр, 1998. – 70 с.
26. Ромм А.С. Марк Твен / Анна Сергеевна Ромм. – М.: Наука, 1977. – 192 с.
27. Середа В.Т. Стилевые особенности художественной прозы И.Нечуя-Левицкого: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.03 / Василий Тарасович Середа. – К., 1989. – 189 с.
28. Старцев А.И. Марк Твен и Америка / Абель Исаакович Старцев. – 2-е изд. доп. – М.: Сов. писатель, 1985. – 303 с.
29. Тараненко М. П. І. С. Нечуй-Левицький. Семінарій/ М. П. Тараненко [за ред. Н. Й. Жук ; рец. М. С. Грицюта ; оформлен. худож. П. В. Іляшенка]. – К.: Вища школа, ГВ, 1984. – 183 с.
30. Федосов Л.П. Фольклорні та літературні джерела гумору та сатири І.С.Нечуя-Левицького: дис. ... канд. фіол. наук / Л.П. Федосов. – Харків, 1963. – 219 с.
31. Фромм Э. Душа человека: [Сборник: Перевод] / Эрих Фромм. – М.: Республика, 1992. – 429 с.
32. Чехівський О.О. І. Нечуй-Левицький – гуморист / О.О. Чехівський. // Українська мова як література в школі. – 1988. – № 10. – С.65-67.
33. Шачкова В.А. Жанр путешествия в творчестве Марка Твена конца 60-70-х годов XIX века: автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд.филол.наук: 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (американская)» / В.А. Шачкова. – Нижний Новгород, 2008. – 22 с.
34. Blair, W. Mark Twain and Huck Finn / Walter Blair. – Berkley – Los Angeles: Univ. of CA Press, 1962. – xii, 436 pp.
35. Commager, H.S. The American Mind. An Interpretation of American Thought and Character since the 1880's / H.S. Commager. – Toronto: Bantam Matrix, 1970. – 496 pp.
36. Covici, P. Mark Twain's Humor. The Image of a World / Pascal Covici. – Dallas (Tex.): Southern Methodist UP, 1962. – xiii, 266 pp.
37. Cox, J.M. Mark Twain: the Fate of Humor / James Melville Cox. – Princeton (NJ): Princeton UP, 1966. – viii, 321 pp.
38. Lynn, K. S. Mark Twain and Southwestern Humor / Kenneth S. Lynn. – Boston – Toronto: Little Brown & Co., 1959. – 300 pp.
39. Peace and War // Living Ideas in America / [Ed. by H.S.Commager]. – N.Y.: Harper & Brothers, 1951. – PP. 605-647.

40. Rogers, F.R. *Mark Twain's Burlesque Patterns. As Seen in the Novels and Narratives 1855-1885* / Franklin Rogers. – Dallas: Southern Methodist UP, 1960. – ix, 189 pp.
41. Rourke, C.M. *American Humor. A Study of the National Character* / Constance Rourke. – N.Y.: Harcourt, Brace & Co., 1935. – x, 324 pp.
42. Smith, H.N. *Mark Twain. The Development of a Writer* / Henry Nash Smith. – Cambridge (Mass): The Belknap Press of Harvard UP, 1962. – xii, 212pp.
43. Twain, Mark. *Adventures of Huckleberry Finn. A Case Study in Critical Controversy* / [Ed. by Gerald Graff and James Phelan]. – Boston, N.Y.: Bedford Books of St.Martin's Press, 1995. – 551 pp.
44. Yates, N. «*The American Humorist*». *Conscience of the 20-th Century* / Norris Yates. . – N.Y.: The Citadel Press, 1956. – 410 pp.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: в 10 т. / І.С. Нечуй-Левицький – К.: Наукова думка, 1965-1968. – Т.3. – 1965. – 447 с.
2. Twain, Mark. *The Adventures of Huckleberry Finn //The Unabridged Mark Twain* / Ed. by Lawrence Teacher. – Philadelphia, Pennsylvania: Running Press, 1976. – P.747-956.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Долгушева – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інтерпретація тексту, американо-українська літературознавча компаративістика.

УДК 003+811.161.2

ІНДЕКСАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАТЕМИ В ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА «ЯК МАЮ Я ЖУРИТИСЯ»

Вікторія ЖЕЛЯЗКОВА (Миколаїв, Україна)

У статті визначено сутність поняття «поетичний твір», встановлено особливості його формального та змістового аспектів, а також проаналізовано специфіку вербалної репрезентації знаків-індексів на семантичному, синтаксичному та прагматичному рівнях поезії Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися».

Ключові слова: поетичний твір, індексальний знак, форма, зміст, семантика, синтаксика, прагматика.

The article reveals the essence of the concept “poetic text”, the features of its formal and semantic aspects and analyzes the specificity of verbal representation of signs-indexes on the semantic, syntactic and pragmatic levels of the poetic piece by T. Shevchenko “As I must bewail”.

Keywords: poetic work, sign-index, form, maintenance, semantics, syntaxics, pragmatics.

Постановка проблеми. За останній час зарубіжними та вітчизняними вченими здійснено низку грунтовних досліджень із вивчення проблем лінгвосеміотичного навантаження поетичного твору. Як відомо, семіотичного статусу будь-який твір набуває лише за рахунок безперервної взаємодії мовних знаків, що й визначають межі семіозису його текстової структури та змісту. З метою проведення ефективного лінгвосеміотичного аналізу поетичних творів необхідно враховувати і три рівні існування знака: семантику, синтактику та прагматику. Саме у тривимірній площині семіотичний знак уможливлює процес адекватного інтерпретації тектоніки поетичного повідомлення, ідеї автора, що передаються через спеціальні знакові одиниці, його мовну картину світу, які репрезентуються за допомогою певних лексико-семантичних домінант, а також ідеологічні та культурні установки, що виражаються за допомогою заданої поетом комунікативної ситуації.

Для мови поетичного доробку Т. Г. Шевченка притаманна як прихованана, так і доволі «прозора» вмотивованість словесного наповнення, а тому наявність широкого спектру багатофункціональних знаків-індексів є цілком віправданою. Зокрема поезія Т.Г. Шевченка «Як маю я журитися», написана ним 1849 року, яскраво моделює особливості поєднання індексальних знаків текстової структури вірша, що вказують на семіотичну потужність трьох рівнів функціонування вербалних одиниць твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу поетики віршованого тексту присвячено наукові праці В. В. Виноградова, Л. В. Димитренка, Б. М. Ейхенбаума, В. М. Жирмунського, О. О. Потебні, Б. В. Томашевського, Р. О. Якобсона. Вагомий внесок у створення теоретичної бази лінгвосеміотичних досліджень поетичних творів зробили такі науковці, як Р. Барт, М. М. Бахтін, Н. С. Болотнова, Т. В. Гречушникова, Ю. В. Каразін, Ю. Кристєва, Ю. М. Лотман, Л. М. Мурзін, Ю. С. Степанов та ін. Проблеми семіотичних аспектів тексту висвітлено на сторінках монографій Ю. А. Шрейдера. Основи теорії індексальних знаків та їхнього мовного вираження закладено Ч. С. Пірсом. Вивченням мови творів Т. Г. Шевченка займалися різні дослідники, серед яких В. С. Ващенко, А. Г. Деркач, В. С. Ільїна, Г. К. Конторук,